अस्य ध्यानम्।

"सत्ताकाञ्चनगौरकुन्दहुतभुक्छायेक्षिनेत्रान्वितं
नागाक्षैर्हरिवाहनं शशिधरं हेरम्बमर्कप्रभम्।
इक्षुं दामभीतिमोदकरदान् टङ्कं शिरोऽक्षालिकां
मालां सुन्दरमङ्कुशं त्रिशिखकं दोर्भिर्दधानं भजे॥"

अस्य पुरश्चरणं त्रिलक्षसंख्यकजपः॥*॥ मन्त्रान्तरम्। गं क्षिप्रप्रसादनाय कुरु। तथा च निबन्धे।

"संवर्तको नेत्रयुतः पार्श्वे वज्रासने स्थितः।
प्रसादनाय कुरुमन्त्रः खदीजाद्यो दशाक्षरः॥"

अस्य ध्यानम्।

"पाशाङ्कुशौ कल्पलतां विषाणं
दधत् सशुण्डाहितबीजपूरः।
रक्तस्त्रिनेत्रस्तरुणेन्दुमौलि-
र्हारोज्ज्वलो हस्तिमुखोऽवतान्नः॥"

अस्य पुरश्चरणं लक्षजपः॥*॥ अथ हरिद्रागणेशमन्त्रः।

"पञ्चान्तको धरासंस्थो बिन्दुभूषितमस्तकः।
एकाक्षरो महामन्त्रः सर्वकामफलप्रदः॥"

ध्यानम्।

"हरिद्राभं चतुर्बाहुं हारिद्रवसनं विभुम्।
पाशाङ्कुशधरं देवं मोदकं दन्तमेव च॥"

अस्य पुरश्चरणं चतुर्लक्षजपः। इति तन्त्रसारः॥*॥ (पीठस्थानविशेषः। यथा, देवीभागवते। ७। ३०। ७१।

"करवीरे महालक्ष्मीरमादेवी विनायके।
आरोग्या वैद्यनाथे तु महाकाले महेश्वरी॥"

विगतो नायको यस्येति विग्रहे अनाथे, त्रि॥)

विनायिका, स्त्री, (विनायकस्य स्त्री। भार्य्यार्थे ङीप्।) गरुड़पत्नी। इति शब्दमाला॥

विनारुहा, स्त्री, (विना आश्रयं रोहतीति। रुह+कः। स्त्रियां टाप्।) त्रिपर्णिका। इति राजनिर्घण्टः॥

विनाशः, पुं, (विनशनमिति। वि+नश+घञ्।) विनशनम्। (यथा, गीतायाम्। २। १७।

"अविनाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततम्।
विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित् कर्त्तुमर्हति॥")

तत्पर्य्यायः। अदर्शनम् २। इत्यमरः॥ क्षुत् ३। यथा, श्रीभागवते।

"एषा घोरतमा सन्ध्या लोकक्षुत्क्षयकरी विभो॥"

क्षुत्क्षयिलयं विनाशे वर्त्तते। इति श्रीधरस्वामी॥

विनाशकः, त्रि, विनाशकर्त्ता। विपूर्व्वकनशधातोर्ण्वुल्(ख्वुल्)प्रत्ययेन निष्पन्नः॥ (यथा, महाभारते। १२। ६१। ६।

"राजैव कर्त्ता भूतानां राजैव च विनाशकः।
धर्म्मात्मा यः स कर्त्ता स्यादधर्म्मात्मा विनाशकः॥")

विनाशी, [न्] त्रि, विनाशकरणशीलः। विपूर्व्वनशधातोर्णिन्प्रत्ययेन निष्पन्नः॥ (यथा, महाभारते। १२। १०७। ११।

"लोभमेको हि वृणुते ततोऽमर्षमनन्तरम्।
तौ चयव्ययसंयुक्तावन्योन्यञ्च विनाशिनौ॥"

यथा च मनौ। १। २७।

"अक्षरो मात्राविनाशिन्यो दशार्द्धाश्च याः स्मृताः।
ताभिः सार्द्धमिदं सर्व्वं सम्भवत्यनुपूर्व्वशः॥")

विनाशोन्मुखं, त्रि, (विनाशाय पतनाय उन्मुखम्।) पक्वम्। इत्यमरः॥ नाशोन्मुखञ्च॥

विनासकः, त्रि, (विगता नासा यस्य। बहुव्रीहौ कन् ह्रस्वश्च।) गतनासिकः। इति जटाधरः॥

विनाहः, पुं, (विशेषेण नह्यते अनेन। वि+नह+"हलश्च।" ३। ३। १२१। इति घञ्॥) कूपानपिधानकः। इति शब्दरत्नावली॥

विनिचिन्नः, त्रि, विनिचेपाश्रयः। परित्यक्तः। विनिपूर्व्वकचिपधातोः क्तप्रत्ययेन निष्पन्नः॥ (यथा, देवीभागवते। २। ८। २७।

"पितुः कण्ठेऽत्र मे येन विनिचिन्नो हतोरगः॥")

विनिगमना, स्त्री, एकतरपक्षपातिनी युक्तिः। एकतरावधारणा। यथा। उच्यते। एकदेशोपात्तस्यैव भूहिरण्यादावुत्पन्नस्य स्वस्य विनिगमनाप्रमाणाभावेन वैशेषिकव्यवहारानर्हतया अव्यवस्थितस्य गुटिकापातादिना यज्ञनं विभागः। इति दायभागः॥ उच्यत इति भूहिरण्यादावुत्पन्नस्य एकदेशोपात्तस्य तत्तदंशावच्छिन्नस्य विनिगमना इदमसुकस्य नान्यस्येत्यवधारणरूपा तत्प्रमाणाभावेन वैशेषिकव्यवहारः परस्परनैरपेक्ष्येण दानविक्रयादिलक्षणस्तदनर्हतया अव्यवस्थितस्य ततोऽप्यसत्कल्पस्य गुटिकापातादिना यज्ञनं इदं असुकस्येत्यवधारणं विभाग इत्यर्थः। इति तट्टीकायां श्रीकृष्णतर्कालङ्कारः॥

विनिद्रः, त्रि, (विगता निद्रा सुप्तता यस्य।) उन्मीलितः। इति शब्दमाला॥ (यथा, नैषधे। १। ३४।

"विनिद्ररोमाञ्चि शुचस्तती नलम्॥"

तथा च साहित्यदर्पणे। १० परिच्छेदे।

"उत्पत्तिरिन्दोरपि निष्फलैव
दृष्टा विनिद्रा नलिनी न येन॥")

निद्ररहितः। (यथा, महाभारते। ३। २८५। २१।

"स्वप्नमासीनमव्यग्रं विनिद्रं राजसाधिपः।
ततोऽब्रवीद्दशग्रीवः कुम्भकर्णं महाबलम्॥")

विनिद्रत्वं, क्ली, (विनिद्रस्य भावः।) प्रबोधः। इति हेमचन्द्रः॥ निद्ररहितत्वञ्च॥

विनिपातः, पुं, (विशेषेण निपतनम्। वि+नि+पत+घञ्।) निपातः। दैवादिव्यसनम्। इति मेदिनी। ते, २१७॥ अवमानः। इति हेमचन्द्रः॥ (यथा, मनौ। ४। १४६।

"मङ्गलाचारयुक्तानां नित्यञ्च प्रयतात्मनाम्।
जपतां जुह्वताञ्चैव विनिपातो न विद्यते॥")

विनिमयः, पुं, (वि+नि+मी+अप्।) परिदानम्। प्रतिदानम्। इति शब्दरत्नावली॥ (यथा, रघुः। १। २६।

"दुदोह गां स यज्ञाय शस्याय मघवा दिवम्।
सम्पद्विनिमयेनोभौ दधतुर्भुवनद्वयम्॥")

वञ्चकः। इति शब्दमाला॥ यथा,—

"विक्रयेणो विनिमयेर्दत्त्वा गोमांसखादके।
व्रतं चान्द्रायणं कुर्य्याद्वधे साक्षाद्वधो भवेत्॥"

इति प्रायश्चित्ततत्त्वधृतगोभिलवचनम्॥

विनियोगः, पुं, (वि+नि+युज्+घञ्।) फले अर्पणम्। इति हेमचन्द्रः॥ विनियोजनम्। यथा,—

"अनेनेदन्तु कर्म्मेदं विनियोगः प्रकीर्त्तितः॥"

इत्याह्निकतत्त्वम्॥

(यथा, सन्ध्याविधौ।

"ॐकारस्य ब्रह्मऋषिर्गायत्रीच्छन्दः सविता देवता प्राणायामे विनियोगः॥")

विनियोजितः, त्रि, विनियुक्तः। विनिपूर्व्वयुजधातोः क्तप्रत्ययेन निष्पन्नः॥

विनिर्धूतः, त्रि, (वि+निर्+धू+क्तः।) दुरवस्थया चलितः। यथा,—

"ततो देवा विनिर्धूता अदराज्याः पराजिताः।
हृताधिकाराश्चिरदग्लाभ्यां सर्व्वे निराकृताः॥"

इति मार्कण्डेये देवीमाहात्म्यम्॥

विनिर्भयः, पुं, (विशेषेण निर्गतं भयं यस्य।) साध्यगणविशेषः। यथा,—

"मनो मन्ता तथा प्राणो नरो यानश्च वीर्य्यवान्।
विनिर्भयो नयश्चैव हंसो नारायणो वृषः।
प्रभुश्चेति समाख्याताः साध्याः द्वादश पौर्व्विकाः॥"

इति वह्निपुराणे काश्यपीयवंशः॥ भयरहितश्च॥

विनिर्म्मोकः, पुं, अतिरेकः। यथा। दिवाकरवारविनिर्म्मोके तु गर्गः। इति चूड़ाप्रकरणे ज्योतिस्तत्त्वम्॥ (विगतो निर्म्मोको यस्य इति विग्रहे मुक्तकञ्चुके, त्रि॥)

विनिर्वृत्तः, त्रि, समाप्तः। निष्पन्नः। विनिर्पूर्व्वकवृतधातोः क्तप्रत्ययेन निष्पन्नः॥

विनिवृत्तः, त्रि, निवृत्तिविशिष्टः। शान्तः। निरस्तः। विनिपूर्व्वकवृतधातोः क्तप्रत्ययेन निष्पन्नः॥ (यथा, गीतायाम्। १५। ५।

"निर्म्मानमोहा जितसङ्गदोषा
अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामाः॥")

विनिहतः, त्रि, विनष्टः। विनिपूर्व्वकहनधातोः क्तप्रत्ययेन निष्पन्नः॥

विनीतः, त्रि, (वि+नी+क्तः।) विनयान्वितः। विनयः शास्त्रतः संस्कारः इन्द्रियसंयमो वा।